

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (velkého senátu)

13. prosince 2005 *

Ve věci C-78/03 P,

jejímž předmětem je kasační opravný prostředek na základě článku 56 statutu Soudního dvora, podaný dne 19. února 2003,

Komise Evropských společenství, zastoupená J. Flettem a V. Kreuschitzem, jako zmocněnci, s adresou pro účely doručování v Lucemburku,

žalobkyně,

příčemž dalšími účastníky řízení jsou:

Spolková republika Německo, zastoupená M. Lummou, jako zmocněncem,

vedlejší účastník v prvním stupni,

* Jednací jazyk: němčina.

Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum eV, se sídlem v Borken (Německo),
zastoupené M. Pechsteinem, profesorem,

žalobce v prvním stupni,

SODNÍ DVŮR (velký senát),

ve složení V. Skouris, předseda, P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas,
K. Schiemann a J. Makarczyk, předsedové senátů, C. Gulmann (zpravodaj), A. La
Pergola, J.-P. Puissochet, P. Kūris, E. Juhász, E. Levits a A. Ó Caoimh, soudci,

generální advokát: F. G. Jacobs,
vedoucí soudní kanceláře: R. Grass,

s přihlédnutím k písemné části řízení,

po vyslechnutí stanoviska generálního advokáta na jednání konaném dne 24. února
2005,

vydává tento

Rozsudek

- 1 Svým kasačním opravným prostředkem se Komise Evropských společenství domáhá
zrušení rozsudku Soudu prvního stupně Evropských společenství ze dne 5. prosince

2002, Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum v. Komise (T-114/00, Recueil, s. II-5121, dále jen „napadený rozsudek“), kterým Soud prvního stupně zamítl námitku nepřipustnosti, kterou podala proti žalobě Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum eV (Sdružení na ochranu práva a práva vlastnického, dále jen „ARE“), směřující ke zrušení rozhodnutí Komise ze dne 22. prosince 1999, kterým se povolují státní podpory v rámci ustanovení článků 87 a 88 (dříve články 92 a 93) Smlouvy o ES (Úř. věst 2000, C 46, s. 2, dále jen „sporné rozhodnutí“) týkající se programu nabývání půdy v nových německých spolkových zemích.

Právní rámec

- 2 Podle čl. 87 odst. 1 ES:

„Podpory poskytované v jakékoli formě státem nebo ze státních prostředků, které narušují nebo mohou narušit hospodářskou soutěž tím, že zvýhodňují určité podniky nebo určitá odvětví výroby, jsou, pokud ovlivňují obchod mezi členskými státy, neslučitelné se společným trhem, nestanoví-li tato smlouva jinak.“

- 3 Článek 88 odst. 2 první pododstavec ES stanoví:

„Zjistí-li Komise poté, co vyzvala zúčastněné strany k podání připomínek, že podpora poskytovaná některým státem nebo ze státních prostředků není slučitelná se společným trhem podle článku 87 nebo že je zneužívána, rozhodne, že dotyčný stát ve lhůtě stanovené Komisí takovou podporu zruší nebo upraví.“

- 4 Článek 88 odst. 3 ES zní takto:

„Komise musí být včas informována o záměrech poskytnout nebo upravit podpory, aby mohla podat svá vyjádření. Má-li za to, že takový záměr není s ohledem na článek 87 slučitelný se společným trhem, zahájí neprodleně řízení podle odstavce 2. Dotyčný členský stát neprovede zamýšlená opatření, dokud Komise v tomto řízení nepřijme konečné rozhodnutí.“

Skutkový základ sporu

- 5 ARE je sdružením, které sjednocuje seskupení zabývající se problémy spojenými s vlastnictvím v odvětví zemědělství a lesnictví, přesídlených a vyvlastněných osob, obětí zabavení majetku v odvětví průmyslu, řemesel a obchodu, jakož i malých a středních podniků, které měly své sídlo v bývalé sovětské okupační zóně nebo v bývalé Německé demokratické republice.
- 6 V návaznosti na znovusjednocení Německa v průběhu roku 1990 bylo přibližně 1,8 milionů hektarů zemědělské půdy a lesních pozemků převedeno ze státního vlastnictví Německé demokratické republiky do vlastnictví Spolkové republiky Německo.
- 7 Podle zákona o vyrovnání (Ausgleichsleistungsgesetz), který tvoří článek 2 zákona o odškodnění a vyrovnání (Entschädigungs- und Ausgleichsleistungsgesetz, dále jen „EALG“) a který nabyl účinnosti dne 1. prosince 1994, mohla být zemědělská půda nacházející se v bývalé Německé demokratické republice v držení Treuhandanstalt,

veřejnoprávní organizace pověřené restrukturalizací původních podniků bývalé Německé demokratické republiky, nabyta různými kategoriemi osob za cenu nižší, než byla polovina její skutečné tržní ceny. Do těchto kategorií přednostně náležejí za podmínky, že měly v místě pobyt k 3. říjnu 1990 a měly k 1. říjnu 1996 uzavřený dlouhodobý pronájem půdy, dříve ve vlastnictví lidu, která měla být privatizována Treuhandanstalt, osoby, které měly v pronájmu zemědělskou usedlost, právní nástupci dřívějších zemědělských družstev, přesídlené osoby, u nichž došlo k vyvlastnění v letech 1945–1949 nebo za existence Německé demokratické republiky, a které od té doby znovuobnovily zemědělskou činnost, a zemědělci označovaní jako osoby nově usazené, kteří původně nevlastnili žádnou půdu v nových spolkových zemích. Do těchto kategorií podpůrně náležejí původní vlastníci, jejichž majetek byl vyvlastněn před rokem 1949, nebyl jim navrácen a neobnovili v místě zemědělskou činnost. Posledně uvedení mohou získat pouze půdu, která nebyla zakoupena osobami z první kategorie.

- 8 Uvedený zákon stanovil rovněž možnost nabývat lesní pozemky na preferenčním základě, jakož i právní definici kategorií osob, na které se v tomto ohledu vztahoval.
- 9 V návaznosti na stížnosti týkající se programu nabývání půdy podané německými státními příslušníky, jakož i státními příslušníky jiných členských států, zahájila Komise dne 18. března 1998 formální vyšetřovací řízení v souladu s čl. 93 odst. 2 Smlouvy o ES (nyní čl. 88 odst. 2 ES) (Úř. věst. 1998, C 215, s. 7).
- 10 Rozhodnutím 1999/268/EHS ze dne 20. ledna 1999 o nabývání půdy podle zákona o vyrovnání (Úř. věst. L 107, s. 21, dále jen „rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999“), které následovalo po uvedeném formálním vyšetřovacím řízení, Komise prohlásila, že výše uvedený program nabývání půdy je neslučitelný se společným trhem v rozsahu, v němž jsou podpory, které poskytuje, spojeny s podmínkou pobytu v místě k 3. říjnu

1990 a překračují maximální míru podpory pro nabývání zemědělské půdy, která byla stanovena na 35 % pro zemědělské pozemky v jiných než znevýhodněných oblastech ve smyslu nařízení Rady (ES) č. 950/97 ze dne 20. května 1997 o zvýšení efektivnosti zemědělských struktur (Úř. věst. L 142, s. 1). Pokud se jedná zvláště o podmínku pobytu v místě k 3. říjnu 1990 stanovenou zákonem o vyrovnání, Komise konstatovala následující:

„[...] zákon zvýhodňuje fyzické a právnické osoby z nových spolkových zemí oproti těm, které nemají sídlo nebo pobyt v Německu, a může tedy představovat porušení zákazu diskriminace podle článků [43 ES] až [48 ES].

I když je pravda, že všichni občané Společenství mohli *de iure* prokázat, že se jejich hlavní místo pobytu nacházelo na území [bývalé Německé demokratické republiky] k 3. říjnu 1990, byla tato podmínka splněna *de facto* téměř výlučně německými občany, jejichž předchozí místo pobytu se nacházelo zejména v nových spolkových zemích.

Proto má tato podmínka vylučovací účinek vůči osobám, které nesplňují kritérium, podle kterého se (hlavní) místo pobytu musí nacházet na území [bývalé Německé demokratické republiky].

[...]

Rozlišovací kritérium ‚pobyt v místě k 3 říjnu 1990‘ může být odůvodněno, pouze pokud je zároveň nezbytné a přiměřené k dosažení cíle sledovaného zákonodárcem.

[...]

Cílem bylo [...] poskytnout možnost zúčastněným stranám nebo jejich rodinám, které žily a pracovaly [v Německé demokratické republice] po desetiletí, zúčastnit se programu.

[...]

Nicméně pro dosažení tohoto cíle nebylo nezbytné stanovit pro pobyt v místě referenční datum 3. října 1990. Těmto nově usazeným fyzickým nebo právnickým osobám bylo totiž povoleno účastnit se programu nabývání půdy na základě čl. 3 odst. 1 zákona o vyrovnání, pokud měly k 1. říjnu 1996 dlouhodobý pronájem půdy předtím vlastněné lidem, která měla být privatizována Treuhandanstalt.

V průběhu tohoto vyšetřovacího řízení byla Komise výslovně upozorňována zúčastněnými stranami na skutečnost, že naprostá většina smluv o dlouhodobém pronájmu byla uzavřena s východními Němci [...].

Z toho jasně vyplývá, že uskutečnění cíle stanoveného zákonodárcem (tedy účast východních Němců na programu nabývání půdy)[, i když je legitimita tohoto cíle uznána], by v praxi nebylo nestanovením referenčního data na 3. říjen 1990 ohroženo“. *(neoficiální překlad)*

- 11 Články 2 a 3 rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999 Komise nařídila Spolkové republice Německo, aby požadovala navrácení již poskytnutých podpor, které byly prohlášeny za neslučitelné se společným trhem, a dále neposkytovala nové podpory na základě tohoto programu.

- 12 Výrok téhož rozhodnutí zní následovně:

„Článek 1

Program nabývání půdy uvedený v článku 3 zákona o vyrovnání neobsahuje podpory v rozsahu, v němž se jeho ustanovení týkají pouze vyrovnání následujících po vyvlastněních nebo opatřeních srovnatelných s vyvlastněním [uskutečněných veřejnou mocí] a poskytnuté výhody jsou srovnatelné nebo nižší než peněžité škody způsobené těmito zásahy.

Článek 2

Podpory jsou slučitelné se společným trhem v rozsahu, v němž nejsou vázány na podmínku pobytu v místě k 3. říjnu 1990, a v rozsahu, v němž dodržují maximální míru podpor pro nabývání zemědělské půdy ve výši 35 % pro zemědělské pozemky v jiných než znevýhodněných oblastech podle nařízení [...] č. 950/97.

Podpory vázané na podmínku pobytu v místě k 3. říjnu 1990, jakož i ty, které překračují maximální míru podpor ve výši 35 % pro zemědělské pozemky v jiných než znevýhodněných oblastech podle nařízení [...] č. 950/97, nejsou slučitelné se společným trhem.

Německo je povinno zrušit podpory uvedené v druhém pododstavci a do budoucna je nemůže poskytovat.

Článek 3

Německo zajistí ve lhůtě dvou měsíců navrácení podpor neslučitelných se společným trhem, které poskytlo, v souladu s čl. 2 druhou větou. Vrácení se uskuteční podle ustanovení a řízení německého práva, včetně úroků vypočtených ode dne poskytnutí na základě referenční sazby brané v úvahu při posuzování režimů regionálních podpor.

[...]“ (*neoficiální překlad*)

- 13 Poté, co bylo přijato rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999, německý zákonodárce připravil návrh zákona, kterým se doplňuje zákon o vlastnickém právu (Vermögensrechtsergänzungsgesetz), zrušující a doplňující některá z provádějících pravidel stanovených programem nabývání půdy. Z tohoto návrhu vyplývá zejména, že požadavek pobytu v místě k 3. říjnu byl zrušen a že míra podpory byla stanovena na 35 % (kupní cena dotyčné půdy tedy byla stanovena odečtením 35 % od skutečné kupní ceny). Hlavním požadavkem pro nabytí půdy za sníženou cenu tedy bylo držení dlouhodobého pronájmu.
- 14 Tento nový návrh zákona byl oznámen Komisi a byl posledně uvedenou povolen sporným rozhodnutím, aniž bylo zahájeno řízení stanovené v čl. 88 odst. 2 ES. V jeho bodu 123 Komise konstatovala následující:

„Vzhledem k zárukám předloženým německými orgány Komise jasně shledala existenci dostatku půdy k nápravě veškeré diskriminace bez rušení smluv uzavřených za použití EALG [v jeho původním znění]. Obsahuje-li nová právní

úprava mimoto prvky, které podle jinak rovnocenných kritérií zvýhodňují východní Němce, náleží taková výhoda do cíle restrukturalizace zemědělství v nových spolkových zemích tím, že zároveň zajišťuje, aby zúčastněné strany nebo jejich rodiny, které žily nebo pracovaly v Německé demokratické republice po desetiletí, rovněž mohly tuto právní úpravu využít. Komise ve svém rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999 uznala legitimitu tohoto cíle a nezpochybnila jej.“ *(neoficiální překlad)*

- 15 Tímto zjištěním Komise odmítla četnou kritiku, která jí byla adresována několika zúčastněnými stranami v návaznosti na rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999, podle kterých byl program nabývání půdy stále diskriminační, i při neexistenci požadavku pobytu v místě k 3. říjnu 1990 z důvodu požadavku držení dlouhodobého pronájmu, tedy požadavku, který má za následek zachování kritéria pobytu v místě a činí množství dostupné půdy nepostačujícím.
- 16 V návaznosti na povolení programu nabývání půdy sporným rozhodnutím byl návrh zákona, kterým se doplňuje zákon o vlastnickém právu, schválen německým zákonodárcem.

Řízení před Soudem a napadený rozsudek

- 17 Návrhem došlým kanceláři Soudu dne 2. května 2000 podalo ARE žalobu na neplatnost sporného rozhodnutí.

- 18 Komise samostatným podáním došlým kanceláří Soudu dne 20. června 2000 vznesla námitku nepřipustnosti vycházející jednak z toho, že se napadené rozhodnutí ARE bezprostředně a osobně nedotýká, a jednak z toho, že se posledně uvedené dopustilo zneužití řízení.
- 19 Usnesením ze dne 9. listopadu 2000 předseda čtvrtého rozšířeného senátu Soudu vyhověl návrhu Spolkové republiky Německo na vstup do řízení jako vedlejší účastník na podporu Komise.
- 20 Napadeným rozsudkem Soud zamítl námitku nepřipustnosti podanou proti žalobě Komisí.
- 21 V bodě 45 napadeného rozsudku Soud připomíná, že sporné rozhodnutí bylo přijato na základě čl. 88 odst. 3 ES, aniž by Komise zahájila formální vyšetřovací řízení stanovené v odstavci 2 téhož článku. Soud mimoto uvádí, že ARE musí být považováno za bezprostředně a osobně dotčené sporným rozhodnutím zaprvé, pokud jeho žaloba směřuje k zajištění ochrany procesních práv stanovených v uvedeném odstavci 2, a zadruhé, pokud se jeví, že má postavení zúčastněné strany ve smyslu posledně uvedeného ustanovení.
- 22 V bodě 47 napadeného rozsudku Soud uvádí, že „žalobce výslovně nepoukazoval na porušení povinnosti Komise zahájit [formální vyšetřovací] řízení stanovené v čl. 88 odst. 2 ES, které by mu bránilo ve výkonu procesních práv stanovených tímto ustanovením. Nicméně žalobní důvody pro zrušení uplatněné na podporu projednávané žaloby, a zejména ten, který vychází z porušení zákazu veškeré diskriminace na základě státní příslušnosti, musí být vykládány jako směřující ke zjištění existence závažných obtíží vyvolaných spornými opatřeními, pokud jde

o slučitelnost se společným trhem, tedy obtíží, které ukládaly Komisi povinnost zahájit formální [vyšetřovací] řízení“.

- 23 Soud v tomto ohledu dochází v bodě 49 napadeného rozsudku k závěru, že „žaloba tedy musí být vykládána tak, že vytýká Komisi, že navzdory závažným obtížím při posuzování slučitelnosti dotčených podpor nezahájila formální [vyšetřovací] řízení stanovené v čl. 88 odst. 2 ES a že v poslední řadě směřuje k zajištění ochrany procesních práv přiznaných uvedeným odstavcem“.
- 24 Pokud jde o otázku, zda ARE má postavení zúčastněné strany ve smyslu čl. 88 odst. 2 ES, Soud v bodě 52 napadeného rozsudku uvádí, že „vzhledem k tomu, že žalobce je sdružením, je třeba zaprvé zkoumat, zda jeho členové mají postavení zúčastněných stran ve smyslu čl. 88 odst. 2 ES. Sdružení založené k prosazování společných cílů jedné kategorie procesních subjektů totiž nemůže být, s výhradou takových zvláštních okolností, jako je úloha, kterou mohlo sehrát v rámci [formálního vyšetřovacího] řízení, které vedlo k přijetí dotčeného aktu (viz dále body 65 a následující), považováno za osobně dotčené ve smyslu čl. 230 čtvrtého pododstavce ES aktem, kterým jsou dotčeny obecné zájmy této kategorie, a v důsledku toho nemá aktivní legitimaci k podání žaloby na neplatnost jménem svých členů, jestliže ti tak nemohou učinit osobně (rozsudky Soudního dvora ze dne 14. prosince 1962, *Fédération nationale de la boucherie en gros et du commerce en gros des viandes* a další v. Rada, 19/62 až 22/62, Recueil, s. 943, a ze dne 2. dubna 1998, *Greenpeace Council* a další v. Komise, C-321/95 P, Recueil, s. I-1651, body 14 a 29; usnesení Soudního dvora ze dne 18. prosince 1997, *Sveriges Betodlars* a *Henrikson* v. Komise, C-409/96 P, Recueil, s. I-7531, bod 45; rozsudek [Soudu ze dne 21. března 2001] *Hamburger Hafen- und Lagerhaus* a další v. Komise [T-69/96, Recueil, s. II-1037], bod 49)“.
- 25 Soud v bodě 63 napadeného rozsudku konstatuje, že ARE musí být považováno za aktivně legitimované k podání projednávané žaloby na neplatnost jménem [svých členů], kteří, jako zúčastněné strany ve smyslu čl. 88 odst. 2 ES, tak mohli učinit osobně.

26 Body 65 až 70 napadeného rozsudku zní následovně:

„65 Ve zbývajících částech je namístě určit, že žalobce může být považován za osobně dotčeného [sporným] rozhodnutím kromě jiného v tom, že uplatňuje vlastní aktivní legitimaci, jelikož jeho postavení vyjednávače bylo dotčeno uvedeným rozhodnutím (viz rozsudky Soudního dvora ze dne 2. února 1988, Van der Kooy a další v. Komise, 67/85, 68/85 a 70/85, Recueil, s. 219, body 19 až 25, a ze dne 24. března 1993, CIFRS a další v. Komise, C-313/90, Recueil, s. I-1125, body 29 a 30; rozsudky Soudu [ze dne 12. prosince 1996] AIUFFASS a AKT v. Komise [T-380/94, Recueil, s. II-2169], bod 50, a ze dne 29. září 2000, CETM v. Komise, T-55/99, Recueil, s. II-3207, bod 23).

66 Žalobce se totiž aktivně účastnil formálního vyšetřovacího řízení, které vedlo k přijetí rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999, jakož i, a to aktivně a mnoha způsoby, neformálních debat týkajících se jeho provedení a vědeckých posudků na jeho podporu. Komise sama připustila, že žalobce ovlivnil rozhodovací proces a byl užitečným zdrojem informací.

67 V důsledku toho by žalobce byl, ve smyslu judikatury uvedené v bodě 65 výše, aktivně legitimován k podání žaloby na neplatnost proti rozhodnutí, které ukončilo formální řízení, pokud by takové rozhodnutí bylo nepříznivé vůči zájmům, které žalobce zastupoval.

68 Jak přitom potvrdila Komise při jednání, [sporné] rozhodnutí se týká ‚výlučně a přímo provedení rozhodnutí Komise, které již předtím bylo přijato‘, tedy rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999. [Sporné] rozhodnutí tak přímo souvisí s rozhodnutím ze dne 20. ledna 1999.

69 Proto s přihlédnutím k této vazbě mezi těmito dvěma rozhodnutími a úloze důležitého partnera v jednání, kterou žalobce hrál v průběhu formálního řízení uzavřeného rozhodnutím ze dne 20. ledna 1999, se s ohledem na stejné rozhodnutí individualizace žalobce nutně rozšiřuje na [sporné] rozhodnutí, i když se žalobce na vyšetřovacím řízení Komise, které vedlo k vydání posledně uvedeného rozhodnutí, nepodílel. Toto zjištění není vyvráceno skutečností, že v projednávané věci rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999 v zásadě nebylo proti zájmům bráněným žalobcem.

70 Ze všeho, co bylo výše uvedeno, vyplývá, že žalobce je osobně dotčen ve smyslu judikatury uvedené výše v bodu 42“.

Řízení před Soudním dvorem a návrhová žádání účastníků řízení

27 Ve svém kasačním opravném prostředku Komise navrhuje, aby Soudní dvůr:

- zrušil napadený rozsudek;
- vydal konečné rozhodnutí v meritu věci a odmítl žalobu podanou ARE jako nepřipustnou, jelikož ARE není osobně dotčeno sporným rozhodnutím ve smyslu čl. 230 čtvrtého pododstavce ES, nebo
- věc vrátil zpět Soudu k rozhodnutí, pokud jde o otázku přípustnosti, a

— uložil ARE náhradu nákladů řízení v obou stupních.

28 ARE navrhuje, aby Soudní dvůr:

— zamítl kasační opravný prostředek v plném rozsahu a

— uložil Komisi náhradu nákladů řízení o kasačním opravném prostředku.

29 Spisem zapsaným do rejstříku kanceláře Soudního dvora dne 21. května 2003 Spolková republika Německo informovala Soudní dvůr o tom, že nemá k předložení jiná vyjádření než ta, která jsou uvedena v kasačním opravném prostředku Komise, a že se zříká předložení samostatného spisu.

K návrhu na zrušení napadeného rozsudku

30 Na podporu svého kasačního opravného prostředku Komise předkládá sedm důvodů kasačního opravného prostředku, které vycházejí z nesprávného právního posouzení, jehož se dopustil Soud:

— tím, že konstatoval, že navzdory jeho obecnému dosahu se sporné rozhodnutí dotýká osobně ARE a zasahuje jej nebo některé z jeho členů z důvodu určitých vlastností, které jsou pro ně zvláštní, nebo z důvodu faktické situace, která je vymezuje vzhledem ke všem ostatním osobám;

- tím, že založil svá zjištění na skutečnosti, že, co se týče podmínky, podle které je třeba být osobně dotčen, je kritérium individualizace vycházející ze soutěžního vztahu odlišné podle toho, zda se jedná o rozhodnutí přijatá buď podle čl. 88 odst. 2 ES, nebo podle odstavce 3 téhož článku, takže v oblasti přípustnosti jsou použitelná odlišná kritéria;
- tím, že použil kritérium soutěžního vztahu, podle kterého musí existovat zásah do soutěžního postavení ARE, které je odlišné a méně striktní než kritérium stanovené Soudním dvorem, podle kterého musí existovat citelný zásah do takového postavení;
- tím, že bez návrhu a aniž by vyslechl Komisi, vedlejšího účastníka v prvním stupni nebo ARE uplatnil žalobní důvod neuvedený v žalobě;
- tím, že konstatoval, že ARE bylo dotčeno ve svém postavení vyjednaváče, a že tak musí být považováno za osobně dotčené sporným rozhodnutím;
- tím, že dostatečně jasně neuvedl důvody, na kterých je napadený rozsudek založen, a
- tím, že rozporným způsobem konstatoval, že v rámci řízení podle právních předpisů o státních podporách jednak ARE nebylo vyslechnuto Komisí a jednak bylo vyslechnuto v takovém rozsahu, že získalo postavení vyjednaváče.

Úvodní poznámky

- 31 Před přezkoumáním důvodů uplatňovaných na podporu kasačního opravného prostředku je třeba připomenout relevantní pravidla týkající se aktivní legitimace proti rozhodnutí Komise v oblasti státních podpor jiného subjektu než členského státu, který je adresátem tohoto rozhodnutí.
- 32 V souladu s čl. 230 čtvrtým pododstavcem ES může fyzická nebo právnická osoba podat žalobu proti rozhodnutí, které je určeno jiné osobě, pouze pokud se jí uvedené rozhodnutí bezprostředně a osobně dotýká.
- 33 Podle ustálené judikatury jiné subjekty než adresáti rozhodnutí mohou tvrdit, že jsou osobně dotčeni, pouze pokud je toto rozhodnutí zasahuje z důvodu určitých vlastností, které jsou pro ně zvláštní, nebo z důvodu faktické situace, která je vymezuje vzhledem ke všem ostatním osobám, a tím je individualizuje způsobem obdobným tomu, jakým by byl individualizován adresát takového rozhodnutí (viz zejména rozsudky ze dne 15. července 1963, Plaumann v. Komise, 25/62, Recueil, s. 197, 223; ze dne 19. května 1993, Cook v. Komise, C-198/91, Recueil, s. I-2487, bod 20, a ze dne 29. dubna 2004, Itálie v. Komise, C-298/00 P, Recueil, s. I-4087, bod 36).
- 34 Pokud jde o rozhodnutí Komise v oblasti státních podpor, je třeba připomenout, že v rámci řízení o kontrole státních podpor, stanoveného v článku 88 ES, musí být rozlišována jednak předběžná fáze zkoumání podpor zavedená odstavcem 3 tohoto článku, jejímž cílem je pouze umožnit Komisi, aby si mohla utvořit své prvotní stanovisko ohledně částečné nebo plné slučitelnosti dotčené podpory, a jednak fáze vyšetřování uvedená v odstavci 2 téhož článku. Pouze v rámci této fáze, která má

umožnit Komisi, aby získala úplné informace o všech okolnostech věci, ukládá Smlouva o ES Komisi povinnost vyzvat zúčastněné strany, aby podaly své připomínky (rozsudky *Cook v. Komise*, uvedený výše, bod 22; ze dne 15. června 1993, *Matra v. Komise*, C-225/91, Recueil, s. I-3203, bod 16, a ze dne 2. dubna 1998, *Komise v. Sytraval a Brink's France*, C-367/95 P, Recueil, s. I-1719, bod 38).

- 35 Jestliže, aniž bylo zahájeno formální vyšetřovací řízení stanovené v čl. 88 odst. 2 ES, Komise rozhodnutím přijatým na základě odstavce 3 téhož článku konstatuje, že podpora je slučitelná se společným trhem, nositelé těchto procesních záruk se mohou domoci jejich dodržení, pouze pokud mají možnost toto rozhodnutí zpochybnit před soudem Společenství (výše uvedené rozsudky *Cook v. Komise*, bod 23, *Matra v. Komise*, bod 17, a *Komise v. Sytraval a Brink's France*, bod 40). Z těchto důvodů soud Společenství prohlásí za přípustnou žalobu směřující ke zrušení takového rozhodnutí podanou zúčastněnou stranou ve smyslu čl. 88 odst. 2 ES, pokud původce žaloby jejím podáním směřuje k zajištění ochrany procesních práv, kterých požívá z tohoto posledně uvedeného ustanovení (výše uvedené rozsudky *Cook v. Komise*, body 23 až 26, a *Matra v. Komise*, body 17 až 20).
- 36 Zúčastněnými stranami ve smyslu čl. 88 odst. 2 ES, které tak mohou v souladu s čl. 230 čtvrtým pododstavcem ES podat žaloby na neplatnost, jsou přitom osoby, podniky nebo sdružení případně zasažené ve svých zájmech poskytnutím podpory, tj. zejména podniky soutěžící s příjemci této podpory a profesní organizace (viz zejména výše uvedený rozsudek *Komise v. Sytraval a Brink's France*, bod 41).
- 37 Naproti tomu, pokud žalobce zpochybní opodstatněnost rozhodnutí o posouzení podpory jako takové, pouhá skutečnost, že může být považován za zúčastněnou stranu ve smyslu čl. 88 odst. 2 ES, nemůže stačit pro uznání přípustnosti žaloby. Musí tedy prokázat, že má zvláštní postavení ve smyslu výše uvedené judikatury *Plaumann v. Komise*. Je tomu tak zejména tehdy, pokud je žalobcovo postavení na

trhu podstatně zasaženo podporou, která je předmětem dotčeného rozhodnutí (viz v tomto smyslu rozsudek ze dne 28. ledna 1986, Cofaz a další v. Komise, 169/84, Recueil, s. 391, body 22 až 25, a výše uvedené usnesení Sveriges Betodlares a Henrikson v. Komise, bod 45).

38 S ohledem na tyto právní okolnosti je namístě zkoumat důvody, které Komise uplatňuje na podporu svého kasačního opravného prostředku.

39 Nejprve je třeba zkoumat čtvrtý a pátý důvod kasačního opravného prostředku.

Ke čtvrtému důvodu kasačního opravného prostředku

Argumentace účastníků řízení

40 Svým čtvrtým důvodem kasačního opravného prostředku Komise, majíc za to, že ARE svou žalobou směřuje k zajištění ochrany procesních práv vycházejících z čl. 88 odst. 2 ES, uplatňuje, že Soud přidal nový žalobní důvod týkající se porušení podstatných formálních náležitostí. Komise mimoto nikdy neměla v tomto bodě příležitost k výkonu svých práv obhajoby.

41 ARE odpovídá, že tím, že Soud jeho žalobu vyložil jako směřující proti nezahájení formálního vyšetřovacího řízení, dodržel zásadu hospodárnosti řízení. Omezil totiž ve prospěch Komise předmět původního návrhu tohoto sdružení. ARE rovněž tvrdí, že celá jeho argumentace, pokud jde o protiprávnost merita sporného rozhodnutí, prokazuje existenci „závažných obtíží“ při zjištění slučitelnosti dotčené podpory se

společným trhem. V každém případě soud Společenství může zkoumat bez návrhu porušení procesních práv uvedeného sdružení z důvodu ne zahájení formálního vyšetřovacího řízení uvedeného v čl. 88 odst. 2 ES. Proto argument Komise, podle kterého byla zbavena možnosti bránit se, pokud jde o žalobní důvod vycházející z ne zahájení formálního vyšetřovacího řízení, postrádá relevanci. Komise konečně zcela zpochybnila postavení členů ARE jako soutěžitelů příjemců podpory, a tedy jejich postavení zúčastněných stran ve formálním vyšetřovacím řízení, přičemž tato vlastnost je rozhodující pro posouzení podmínky osobního dotčení.

Závěry Soudního dvora

⁴² Z bodů 3, 6, 8, 9, 66 a 68 napadeného rozsudku vyplývá, že:

- rozhodnutím ze dne 20. ledna 1999, které následovalo po vyšetřovacím řízení ve smyslu čl. 88 odst. 2 ES Komise prohlásila, že program nabývání půdy stanovený EALG je neslučitelný se společným trhem v rozsahu, v němž jsou podpory, které poskytuje, spojeny s podmínkou pobytu k 3. říjnu 1990 a překračují maximální míru podpory pro nabývání zemědělské půdy, která byla stanovena na 35 % pro zemědělské pozemky v jiných než znevýhodněných oblastech ve smyslu nařízení Rady (ES) č. 950/97. Pokud se jedná zvláště o podmínku pobytu v místě k 3. říjnu 1990 stanovenou zákonem o vyrovnání, Komise konstatovala zejména následující:
- zákon zvýhodňuje fyzické a právnické osoby z nových spolkových zemí oproti těm, které nemají sídlo nebo pobyt v Německu, a může tedy představovat porušení zákazu diskriminace uvedeného v člancích 43 až 48 ES;

- i když je pravda, že všichni občané Společenství mohli *de iure* prokázat, že se jejich hlavní místo pobytu nacházelo na území [bývalé Německé demokratické republiky] k 3. říjnu 1990, byla tato podmínka splněna *de facto* téměř výlučně německými občany, jejichž předchozí místo pobytu se nacházelo zejména na uvedeném území;
- dosažení cíle stanoveného zákonodárcem, tedy účast východních Němců na programu nabývání půdy, i když legitimita tohoto cíle je uznána, by v praxi nebylo nestanovením referenčního data na 3. říjen 1990 ohroženo;
- po tomto rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999. německý zákonodárce připravil návrh zákona, kterým se doplňuje zákon o vlastnickém právu, ze kterého vyplývá zejména, že požadavek pobytu v místě k 3. říjnu 1990 byl zrušen a že míra podpory byla stanovena na 35 % (kupní cena dotyčné půdy tedy byla stanovena odečtením 35 % od skutečné kupní ceny). Hlavním požadavkem pro nabytí půdy za sníženou cenu je tedy držení dlouhodobého pronájmu, který již byl uveden mezi podmínkami stanovenými EALG;
- tento nový návrh zákona byl oznámen Komisi, která ho napadeným rozhodnutím schválila, aniž by zahájila formální vyšetřovací řízení stanovené v čl. 88 odst. 2 ES;
- ARE se aktivně účastnilo formálního vyšetřovacího řízení, které vedlo k přijetí rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999, jakož i, a to aktivně a mnoha způsoby, neformálních debat týkajících se jeho provedení a vědeckých posudků na jeho

podporu. Komise sama připustila, že ARE ovlivnilo rozhodovací proces a bylo užitečným zdrojem informací;

— sporné rozhodnutí se týká provedení rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999.

⁴³ Je tedy nesporné, že ARE mohlo podat, a podalo připomínky v rámci formálního vyšetřovacího řízení, které vedlo k přijetí rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999 a že tomuto sdružení bylo umožněno v tomto rámci uplatnit, že režim podpor zavedený EALG byl neslučitelný se společným trhem zejména proto, že poskytování podpor podléhalo podmínkám, které mohly porušovat zákaz diskriminace založené na státní příslušnosti. Je rovněž nesporné, že tímto rozhodnutím Komise prohlásila, že program nabývání půdy stanovený EALG je neslučitelný se společným trhem zejména v rozsahu, v němž jsou podpory, jež poskytuje, spojeny s podmínkou pobytu v místě k 3. říjnu 1990, jež může porušovat zákaz diskriminace na základě státní příslušnosti a že následně po tomto rozhodnutí byl návrh zákona německého zákonodárce, kterým byl zrušen zejména požadavek pobytu v místě k 3. říjnu 1990, schválen sporným rozhodnutím o provedení rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999.

⁴⁴ Za těchto podmínek se jeví, že vzhledem k tomu, že zjištění Soudu uvedená v bodech 47 a 49 napadeného rozsudku, podle kterých i v případě neexistence žalobního důvodu výslovně vycházejícího z porušení povinnosti Komise zahájit řízení stanovení v čl. 88 odst. 2 ES, nespočívají na objektivním základě, žaloba musí být vzhledem k žalobním důvodům pro zrušení uplatňovaným na její podporu vykládána tak, že vytýká Komisi, že nezahájila formální vyšetřovací řízení stanovené

v uvedeném ustanovení navzdory závažným obtížím při posuzování slučitelnosti dotčených podpor, a že tak v poslední řadě směřuje k zajištění ochrany procesních práv jím přiznaných.

- 45 Takový nový výklad žaloby, který vede ke změně kvalifikace jejího předmětu, nemůže být uskutečněn pouze na základě takového zjištění, jako je zjištění uvedené v bodě 47 napadeného rozsudku, podle kterého žalobní důvody pro zrušení uplatněné na podporu žaloby, a zejména žalobní důvod vycházející ze zákazu veškeré diskriminace založené na státní příslušnosti, ve skutečnosti směřují k určení existence závažných obtíží způsobených uvedenými podporami s ohledem na jejich slučitelnost se společným trhem, tedy obtíží, které ukládaly Komisi povinnost zahájit formální řízení.
- 46 Soud ostatně žádným způsobem nedoložil svůj výklad žalobních důvodů uplatňovaných ARE, což jej vedlo k určení předmětu žaloby tak, jak to učinil.
- 47 Přitom vysvětlení, pokud jde o podloženost takového výkladu uvedených žalobních důvodů, bylo obzvláště nezbytné, jak uvedl Soud v bodě 39 napadeného rozsudku, jelikož ARE ve své žalobě tvrdilo, že má vlastní zájem na zrušení sporného rozhodnutí v tom, že v případě striktního uplatnění zásady nediskriminace v závislosti na státní příslušnosti by bylo nutné přerozdělení půdy a členové tohoto sdružení by k ní měli lepší příležitost přístupu, což by tak vytvořilo dojem, že se žalobní důvod vycházející z porušení zákazu veškeré diskriminace na základě státní příslušnosti vztahuje k meritu sporného rozhodnutí, a nikoliv ke skutečnosti, že není zahájeno formální vyšetřovací řízení stanovené v čl. 88 odst. 2 ES.

- 48 Vzhledem k výše uvedenému je třeba rovněž konstatovat, že Komisi v projednávané věci nebyla poskytnuta příležitost odpovědět na žalobní důvod vycházející z porušení procesních práv ARE.
- 49 Z toho vyplývá, že Soud měl nesprávně za to, že ARE implicitně předložilo žalobní důvod vycházející z porušení povinnosti Komise zahájit formální vyšetřovací řízení stanovené v čl. 88 odst. 2 ES.
- 50 V důsledku toho musí být čtvrtý důvod kasačního opravného prostředku, který Komise uplatnila na podporu svého kasačního opravného prostředku, přijat.

K pátému důvodu kasačního opravného prostředku

Argumentace účastníků řízení

- 51 Pokud jde o body 65 až 69 napadeného rozsudku, ve kterých Soud konstatuje, že ARE je osobně dotčeno sporným rozhodnutím z důvodu, že ho toto rozhodnutí zasahuje v jeho postavení vyjednavče, Komise nejprve tvrdí, že se Soud dopustil zjevně nesprávného posouzení skutkových okolností, jelikož toto sdružení se nikdy nedovolávalo tohoto argumentu, jakož i nesprávného právního posouzení, jelikož Soud není oprávněn připisovat žalobci právní argumenty, které on sám neuplatnil. Komise dále zpochybňuje zjištění Soudu, podle kterých účast ARE ve správním řízení, které vedlo k vydání sporného rozhodnutí, učinila z tohoto sdružení

vyjednaváče majícího vlastní aktivní legitimaci. Konečně, když se Soud domníval, že rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999 nebylo v rozporu se zájmy ARE, dopustil se nesprávného skutkového zjištění a nesprávného právního posouzení.

- 52 ARE uvádí, že ve své žalobě podané Soudu, prokázalo svou primární aktivní legitimaci, nikoliv odvozenou od aktivní legitimace svých členů, z důvodu svého autonomního postavení zúčastněné strany jako profesního sdružení ve formálním vyšetřovacím řízení, které Komisí nebylo zahájeno. Toto sdružení rovněž uplatňuje, že Soud vyložil pojem vyjednaváče přiměřeným způsobem ve smyslu judikatury, když považoval jeho aktivní účast ve formálním vyšetřovacím řízení, které předcházelo rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999, za případ použití tohoto pojmu.

Závěry Soudního dvora

- 53 V bodě 40 napadeného rozsudku je uvedeno, že ARE „dodává, že i kdyby Soud měl za to, že není sdružením podniků nebo hospodářských subjektů, musí ho považovat za osobně dotčeného sporným rozhodnutím z důvodu jeho postavení vyjednaváče s Komisí a jeho účasti v řízení“.
- 54 Podle Komise se však ARE nikdy nedovolávalo svého postavení vyjednaváče za účelem získání aktivní legitimace k podání žaloby proti spornému rozhodnutí. Ostatně tento bod argumentace Komise není výslovně tímto sdružením zpochybňován.

- 55 V každém případě je třeba uvést, že skutečnosti identifikované Soudem jako skutečnosti, které mohou vést k tomu, že by ARE bylo považováno za osobně dotčené sporným rozhodnutím v rozsahu, v němž posledně uvedeného zasáhlo v jeho postavení vyjednaváče, nemohou postačit pro prokázání takového postavení.
- 56 V tomto ohledu je třeba konstatovat, že skutečnost, že se ARE se aktivně účastnilo formálního vyšetřovacího řízení, které vedlo k přijetí rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999, jakož i, a to aktivně a mnoha způsoby, neformálních debat týkajících se jeho provedení a vědeckých posudků na jeho podporu, a okolnost, že mělo úlohu důležitého partnera v jednání v průběhu uvedeného řízení, že sporné rozhodnutí přímo souvisí s rozhodnutím ze dne 20. ledna 1999 a že Komise sama připustila, že toto sdružení ovlivnilo rozhodovací proces a bylo užitečným zdrojem informací, neumožňuje považovat posledně uvedené za vyjednaváče, podobně jako Landbouwschap ve věci, ve které byl vydán výše uvedený rozsudek Van der Kooy a další v. Komise, a Comité international de la rayonne et des fibres synthétiques (CIRFS) ve věci, ve které byl vydán výše uvedený rozsudek CIRFS a další v. Komise.
- 57 Landbouwschap totiž vyjednával v zájmu zahradnických podniků s NV Nederlandse Gasunie de Groningen sazby plynu a byl uveden mezi signatáře dohody, jež stanovila tyto sazby, které byly dotčeným rozhodnutím Komise považovány za podpory neslučitelné se společným trhem, přičemž toto rozhodnutí bylo předmětem žaloby podané zejména samotným Landbouwschap. Pokud jde o CIRFS, které bylo sdružením sjednocujícím hlavní mezinárodní výrobce syntetických vláken, bylo partnerem v jednání Komise a vyjednávalo s ní zavádění „disciplíny“ v oblasti podpor v odvětví syntetických vláken, podle níž Komise přijala rozhodnutí, ve kterém měla za to, že určitá podpora poskytnutá členským státem uvedené společnosti nemusela být předmětem předchozího oznámení, přičemž toto rozhodnutí bylo napadeno CIRFS.

- 58 Úloha ARE v průběhu formálního vyšetřovacího řízení, které vedlo k přijetí rozhodnutí ze dne 20. ledna 1999, jež nepřekračuje výkon procesních práv přiznaných zúčastněným stranám v čl. 88 odst. 2 ES, však nemůže být postavena naroveň úloze, kterou měly Landbouwschap nebo CIREFS ve věcech uvedených v bodě 56 projednávaného rozsudku, která je dostatečná pro to, aby sdružení, jako takové mohlo napadnout rozhodnutí přijaté Komisí za použití čl. 88 odst. 2 nebo 3 ES, adresované jinému subjektu než tomuto sdružení.
- 59 S přihlédnutím k tomu, co bylo uvedeno výše, je třeba konstatovat, že se Soud dopustil nesprávného právního posouzení, když rozhodl, že ARE je osobně dotčeno sporným rozhodnutím v rozsahu, v němž uplatnilo vlastní aktivní legitimaci, protože jeho postavení vyjednavče bylo tímto rozhodnutím zasaženo.
- 60 Pátý důvod kasačního opravného prostředku proto musí být přijat.
- 61 Vzhledem k tomu, že čtvrtý a pátý důvod kasačního opravného prostředku byly přijaty, jeví se, že podmínka přípustnosti žaloby podané ARE proti spornému rozhodnutí spočívající v tom, že toto sdružení je osobně dotčeno uvedeným rozhodnutím, není splněna, nebo přinejmenším že není prokázáno, že by splněna byla, je namístě napadený rozsudek zrušit.
- 62 Z toho vyplývá, že není namístě zkoumat ostatních pět důvodů kasačního opravného prostředku.

K přípustnosti žaloby

- 63 V souladu s čl. 61 prvním pododstavcem statutu Soudního dvora může posledně uvedený sám vydat konečné rozhodnutí ve věci, pokud to soudní řízení dovoluje.
- 64 Tak je tomu v projednávané věci.
- 65 Je totiž nesporné, že ARE výslovně nenavrhlo zrušení sporného rozhodnutí z důvodů, že Komise porušila povinnost zahájit formální vyšetřovací řízení stanovené v čl. 88 odst. 2 ES nebo že procesní záruky stanovené tímto ustanovením byly porušeny. Je rovněž nesporné, že se toto sdružení v průběhu různých fází řízení před Soudem nikterak nedovolávalo otázky zahájení takového řízení ani judikatury, která se k této otázce vztahuje.
- 66 Navíc je třeba uvést, že samo ARE uznává v kasační odpovědi, že Soud omezil předmět jeho původního návrhu za účelem nápravy právního pochybení, kterého se ARE dopustilo, pokud jde o správnou procesní kvalifikaci sporného rozhodnutí. Toto sdružení totiž nejprve napadlo toto rozhodnutí, jelikož ho považovalo za rozhodnutí potvrzující ukončení předchozího formálního vyšetřovacího řízení o definitivním povolení změněného režimu podpor. Připouští, že Soud správně považoval toto rozhodnutí za rozhodnutí, kterým se ukončuje předběžné řízení o přezkoumání podpor stanovené v čl. 88 odst. 3 ES. Proto bylo v souladu se zásadou hospodárnosti řízení, že Soud vyložil jeho návrh jako směřující proti nezahájení formálního vyšetřovacího řízení.

- 67 Za těchto podmínek je nutno konstatovat, že se ARE žalobou podanou k Soudu, která směřovala ke zrušení sporného rozhodnutí, nesnažilo zpochybnit ne zahájení řízení stanoveného v čl. 88 odst. 2 ES, a zajistit tak ochranu procesních práv, která vyplývají z tohoto ustanovení.
- 68 Ve skutečnosti ARE svou žalobou směřovalo ke zrušení merita sporného rozhodnutí.
- 69 Proto pouhá skutečnost, že ARE mohlo být považováno za zúčastněnou stranu ve smyslu čl. 88 odst. 2 ES, nemůže stačit pro uznání přípustnosti žaloby. Musí tedy prokázat, že má zvláštní postavení ve smyslu výše uvedené judikatury Plaumann v. Komise.
- 70 V projednávané věci ARE, které je sdružením založeným k prosazování společných zájmů jedné kategorie procesních subjektů, může být považováno za osobně dotčené ve smyslu výše uvedené judikatury Plaumann pouze v rozsahu, v němž je postavení jeho členů na trhu podstatným způsobem zasaženo režimem podpor, který je předmětem sporného rozhodnutí (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek Cofaz a další v. Komise, body 22 až 25, a výše uvedené usnesení Sveriges Betodlares a Henrikson v. Komise, bod 45).
- 71 V projednávané věci tomu tak však není.

- 72 I za předpokladu, že by, jak vyplývá z bodů 54 a 60 napadeného rozsudku, někteří členové ARE byli hospodářskými subjekty, které by mohly být považovány za přímé soutěžitele příjemců podpor zavedených zákonem o vyrovnání, a byly tak nutně sporným rozhodnutím zasažené ve svém soutěžním postavení, nevyplývá z toho, že by jejich postavení na trhu mohlo být podstatně zasaženo poskytováním uvedených podpor, jelikož se jeví přípustným, jak vyplývá z bodu 55 napadeného rozsudku, že za soutěžitele příjemců programu nabývání půdy mohou být považováni všichni zemědělci Evropské unie.
- 73 V důsledku toho ARE nemůže být považováno za osobně dotčené sporným rozhodnutím.
- 74 Proto námitka nepřipustnosti vznesená Komisí proti žalobě podané ARE před Soudem musí být přijata, a v důsledku toho je namístež žalobu odmítnout.

K nákladům řízení

- 75 V souladu s čl. 122 prvním pododstavcem jednacího řádu není-li kasační opravný prostředek opodstatněný nebo je-li tento kasační opravný prostředek opodstatněný a Soudní dvůr vydá sám konečné rozhodnutí ve věci, rozhodne o nákladech řízení. Podle článku 69 odst. 2 téhož řádu, jenž se na řízení o opravném prostředku použije na základě článku 118 téhož řádu, se účastník řízení, který neměl úspěch ve věci, uloží náhrada nákladů řízení, pokud to účastník řízení, který měl ve věci úspěch, požadoval. Vzhledem k tomu, že Komise náhradu nákladů řízení od ARE požadovala a ARE nemělo ve věci úspěch, je namístež posledně uvedenému uložit náhradu nákladů řízení v obou stupních.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (velký senát) rozhodl takto:

- 1) **Rozsudek Soudu prvního stupně Evropských společenství ze dne 5. prosince 2002, Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum v. Komise (T-114/00) se zrušuje.**
- 2) **Žaloba podaná Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum Soudu prvního stupně Evropských společenství směřující ke zrušení rozhodnutí Komise ze dne 22. prosince 1999, kterým se povolují státní podpory v rámci ustanovení článků 87 a 88 (dříve články 92 a 93) Smlouvy o ES, se odmítá jako nepřípustná.**
- 3) **Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum eV se ukládá náhrada nákladů řízení v obou stupních.**

Podpisy.